

**ULUSLARARASI VEYSEL KARENİ VE MÂNEVİ
KÜLTÜR MİRÂSİMİZ SEMPOZYUMU**

**INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON UWAYS AL-QARANİ AND
OUR MORAL CULTURAL HERITAGE**

المؤتمر الدولي حول أويس القرني وتراثنا الثقافي المعنوي

20-21 Mayıs/ May / مايو / 2011

Editör

Mehmet Bilen - Şevki Efe

Uluslararası Veysel Karenî Ve Mânevî Kültür Mirâsımız Sempozyumu

T.C.

Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü

Bitlis Bölge Müdürlüğü

Yayın Koordinatörü

M. Sait Sancar

Bölge Müdür Vekili

Genel Yayın Yönetmeni

Mehmet Kurtoğlu

Editör

Mehmet Bilen – Şevki Efe

ISBN:

978-605-4510450

Sertifika No:

17088

Basım Yeri

Matser Basım Yayın San. Tic. Ltd. Şti.

Gersan Sanayi Sitesi 2307 Sokak No: 42

Ergazi / Yenimahalle - ANKARA

Tel: 0.312 255 75 15

Adres

Taş Mah. İslahiye Medresesi Hükümet Konağı Arkası BİTLİS

Tel: 0.434 226 65 60 – 226 65 65 – 226 65 64 Faks: 0.434 226 65 61

Ankara • 2012

HADİS EDEBİYATINDA UVEYS EL-KARANÎ

Abdurrahman Cellek

Özet/Summary

Veysel Karanî, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) zamanında yaşamasına rağmen kendisiyle görüşmemiştir. Bundan dolayı kendisine "sahâbi" denilememiş, ancak o dönemde Müslüman olduğu için kendisine "muhadram" denilmiştir. Sahâbe ile görüşmesi ve Efendimiz'in (s.a.v.) kendisi hakkındaki "Tâbiînin hayırlısıdır." sözüne binâen kendisine "tâbiîn" de denilmiştir. Veysel Karanî ile ilgili bilgileri, en eski kaynaklar olan hadis kaynaklarında bulmak mümkündür. Bazı hadis kaynaklarında Hz. Veysel Karanî ile ilgili bir takım bilgiler içeren rivâyetler bulunmaktadır. Ancak bu rivâyetler, teferruatlı mâlumât içermeyen rivâyetlerdir. Bu kaynaklardaki rivâyetlerde Hz. Veysel Karanî'nin hayatı ile ilgili detay ve doyurucu bilgiler mevcut değildir. Hadis kaynaklarındaki rivâyetlerinin bazıları içerik olarak aynıdır, bazıları ise farklı varyantlarla tekrar edilmiştir. Veysel Karanî hakkındaki bu rivâyetler, hadis kaynaklarında bulunduğu gibi tabakât, târih ve tasavvuf kaynaklarında da bulunmaktadır. Özellikle tabakât kaynaklarında Veysel Karanî'nin, zâhid, âbid ve güvenilir bir şahsiyet olduğu nerdeyse ittifakla belirtilmiştir. Dolayısıyla Hz. Veysel Karanî hakkında tereddüt etmeye ve şüpheyeye düşmeye yer olmadığı, kendisi ve hakkındaki rivâyetlerin şöhreti ile beraber târih boyunca Müslüman halk kitlelerinin teveccühü bunun birer delili olduğu vurgulanmıştır.

Giriş

Bir sahâbiyi, tâbiîni veya muhadramı tanımak, biz Müslümanlar için çok önemlidir. Sahâbe ve tâbiîn nesli İslâm'ın ilk muhatapları oldukları için onu en iyi bilen kişiler olarak da kabul edilir. Bu nedenle hadis ilminde sahâbe ve tâbiîn nesline ayrı bir değer atfedilir. Çünkü Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) hadislerinin sonraki nesillere aktarılmasında bu iki neslin çok önemli bir yeri vardır. Hadis literatürü içerisinde bu nedenle sahâbe ve tâbiîn biyografileri önemli bir yer teşkil eder. Bu çalışmamızda, muhadram/tâbiîn olan Uveys el-Karanî'yi incelemeye çalışacağız. Uveys el-Karanî, hadis edebiyatında olduğu kadar, kültürümüzde de özel bir yeri olan ve yakından bilinen bir isimdir. Ancak bu zat hakkında toplumda yeterince sağlıklı bilgi bulunmamaktadır.

Bu çalışmada, el-Karanî'nin; sahâbe, muhadram ya da tâbiîn neslinden hangisine dahil olduğu tespiti çalışılacaktır.

Bu çalışmamızla ana kaynaklara dayalı olarak Uveys el-Karanî'nin hadis ilmindeki yeri ortaya konulmuş olacaktır. Aynı zamanda Uveys el-Karanî'nin Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile görüşüp görüşmediği, rivayetleri ile varlığı ve bu konudaki şüpheler ile ilgili bilgi verilecektir.

- Uluslararası Veysel Karanî Ve Mânevî Kültür Mîrâsımız Sempozyumu -

Çalışmamızın konusu olan “Uveys el-Karanî”, Siirt yöresi başta olmak üzere Türkiye’de daha çok “Veysel Karanî” olarak meşhur olmuştur. Ancak biz çalışmamızda temel kaynaklarda geçtiği gibi, “Uveys el-Karanî” veya “Uveys b. Âmir” ismini kullanacağız.

1. Kavramsal Çerçeve

Çalışmamızın konusu Uveys el-Karanî olduğu için onunla ilgili olabilecek ve konunun anlaşılmasında okuyucuya katkı sağlayabilecek bazı kavramları kısaca açıklamak uygun görülmektedir. el-Karanî’nin; sahâbe, muhadram ya da tâbiîn neslinden hangisine dahil olduğunu tespiti çalışılacaktır. Bu nedenle, bu kavramları kısaca açıklamak, bize bu meselede ufuk açıcı bir öngörü sağlayacak gibi gözükmektedir. Bu kısa izahtan sonra, şimdi yukarıda bahsi geçen kavramların açıklamasına geçebiliriz.

a. Sahabe

“Sahabe” (صحاب) kelimesi lügat olarak bir arada bulunmak, sohbet veya arkadaşlık etmek, refakat, yarenlik vb. manalarına gelen ve “sahibe” kök fiilinden alınma bir kelime olup bu fiilin ism-i mensubu olan “sahabî” kelimesinin çoğuludur.¹

Hadis âlimleri sahabîyi, farklı şekillerde tanımlamışlarsa² da biz bu tanımlar arasında en kapsamlı olması ve cumhurun da aynı görüşü benimsemesi hasebiyle İbn Hacer’in tanımını buraya yazmayı uygun gördük. İbn Hacer’e göre; “Sahabî, Hz. Peygamber’i (s.a.s) Peygamberliği sırasında mü’min olarak gördüğü -veya Peygamberimiz’in (s.a.v.) kendisini gördüğü- ve mü’min olarak öldüğü kişilere denir.”³

Buradan açıkça anlaşılıyor ki, bu tarife uyan körler de sahâbeden sayılırlar. Bunun yanı sıra O’nu (s.a.s.) Peygamber olmadan önce görüp de Peygamberliği sırasında göremeyenler sahabî sayılamayacakları gibi, mü’min olarak görüp sonradan dinden dönenler de sahabî değillerdir.⁴

Bu tanımlara bakıldığında, Uveys el-Karanî’nin sahabî olmadığı rahatlıkla söylenebilir.

b. Muhadram

“Hadrame” (حضر) fiilinin ism-i mefulu olan “muhadram” kelimesi, sözlükte “sünnet olmamış adam”, “acı ya da tatlı olduğu belli olmayan su”, “babası beyaz olduğu halde kendisi siyah çocuk”, “nesebi karışık insan”, gibi birbirinden oldukça farklı çok değişik manalara gelmektedir.⁵

Buna göre muhadram, Resûl-i Ekrem (s.a.v.) döneminde yaşadığı için ashâb arasında yer alması gerekirken O’nu (s.a.v.) mü’min sıfatıyla göremediği için sahâbeden sayılmamıştır. Sahâbe ile

¹ İbn Manzûr, *Lisânu’-Arap*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1996, I, 519; İbrahim Mustafâ-Ahmed ez-Ziyât-Hâmid Abdülkâdir-Muhammed el-Neccâr, *el-Mu’cemu’l-vesît*, thk., Mu’cemu’l-luğatu’l-arabiyye, Dâru’d-de’ve, yy., ts., I, 507; Mucteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları (TDV), Ankara, 1992, s. 1040; Muhammed Accac el-Hatib, *Sünnetin Tespiti*, Yeni Akademi Yayınları, İstanbul, Çev., Mehmet Aydemir, 2006, s. 357; Bünyamin Erul, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*, TDV Yayınları, Ankara, 2001, s. 12.

² el-Hatib, *Sünnetin Tespiti*, s. 358; Erul, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*, 13.

³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 4.

⁴ Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 1017; el-Hatib, *Sünnetin Tespiti*, s. 359; Komisyon, *Dini Terimler Sözlüğü*, Meb Yayınları, Ankara, 2009, s. 318.

⁵ İbn Manzûr, *Lisân*, XII, 137; Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 1055.

- Uluslararası Veysel Karanî Ve Mânevî Kültür Mirâsımız Sempozyumu -

görüştüğü için tâbiîn sayılması mümkünse de Resûlullah (s.a.v.) devrinde yaşadığından onun vefatının ardından dünyaya gelen tâbiînlerden farklı görülmüş, bu sebeple hadisçiler tarafından sahâbe ile tâbiînden ayrı bir nesil kabul edilmiştir.¹

Dolayısıyla “muhadram” tanımı kısaca şöyledir: Hem cahiliye devrini hem de Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) devrini idrak edip Müslüman oldukları halde O'nu (s.a.v.) göremeyen Müslümanlara “muhadram” denir. Çoğulu “muhadramûn” gelir.²

Bu beyanlar bize göstermektedir ki, Uveys el-Karanî, “muhadram” tabakası içerisinde yer almaktadır.

c. Tâbiîn

Kelime olarak “tâbi olmak”, “peşinden gitmek”, “görüşlerini benimsemek” gibi manalara gelen “tebi'a” (تعاب) kökünden alınma ismi mensubdur. Çoğulu “tabi'in” gelir.

Hadis Usulü ilminde âlimler tâbiîni farklı tanımlamışlarsa da, Muhaddislerin çoğunluğuna göre ise; “Tâbiîn, onunla dostluk etmemiş olsa bile sahabîlerden biri veya birden fazlasıyla karşılaşan kimsedir.” denilmiştir.³

Sonuç olarak; sahâbe, muhadram ve tâbiîn kavramları ile ilgili yaptığımız kısa açıklamalardan da anlaşılacaktır ki Uveys el-Karanî'nin, sahâbe olmadığı ancak, hem muhadram hem de tâbiîn olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Uveys el-Karanî, hem câhiliye devrini hem de Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) devrini idrak edip Müslüman olduğu halde O'nu (s.a.v.) görme bahtiyarlığına eremediği için “muhadram” olarak kabul edilmiş, ancak Peygamber Efendimiz'in “Uveys el-Karanî, tâbiînin en hayırlısıdır.” ifadesi ve Uveys el-Karanî'nin sahâbe ile görüşmesinden dolayı da tâbiîn olarak kabul edilmesi söz konusu olmuştur. Yani her muhadram tâbiîndir, fakat her tâbiîn muhadram değildir. Kısacası biz bu çalışmamızda Uveys el-Karanî'yi hem muhadram hem de tâbiîn olarak kabul edecek ve çalışmamızı bu minval üzere sürdüreceğiz.

1. Hadis ve Tabakât Kaynaklarında Uveys el-Karanî

Hadis kaynakları denilince Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) hadis koleksiyonları akla gelir. Bu eserlerin, en meşhurları *Kutub-i Sitte* denilen altı büyük hadis kitabı, Ahmed b. Hanbel'in (ö.241/855) *el-Musned*'i ve Mâlik b. Enes'in (ö.179/795) *el-Muvatta*'dır. Bu temel koleksiyonların dışında daha başka hadis kaynakları da mevcuttur. *Kutub-i Sitte*'yi teşkil eden altı ana hadis kaynağı içerisinde, Uveys el-Karanî isminin sadece Muslim'in (ö.261/875) *es-Sahîh*'inde geçtiğini görmekteyiz.

Uveys el-Karanî'yi tanımak ve hadis edebiyatındaki yerini öğrenmek için temel eserlere bakmak gerekmektedir. Bu eserlerin en eskileri, hiç şüphesiz hadis kaynaklarıdır. Hadis kaynaklarını inceleyen ve özellikle senetteki râvi silsilesiyle ilgili başka din ve kültürlerde bulunmayan ciddi

¹ Mehmet Efendioğlu, “Muhadramûn,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1993, XXX, 395.

² Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 1055; Komisyon, *Terimler Sözlüğü*, s. 243; Yardım, *Hadis 1*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1992, s. 68.

³ İbn Manzûr, *Lisân*, VIII, 27; el-Hatib, *Sünnetin Tespiti*, s. 435; Komisyon, *Terimler Sözlüğü*, s. 345; Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 1055; Arif Ulu, *Tâbiînün Sünnet Anlayışı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2006, s. 11.

- Uluslararası Veysel Karanî Ve Mânevî Kültür Mirâsımız Sempozyumu -

çalışmaların ürünü olan tabakât kitapları da, bizim için en muteber kaynaklardır. Bu çalışmamızda hadis ve tabakât kaynaklarında Uveys el-Karanî ile ilgili bilgileri yazmayı düşünüyoruz.

Uveys el-Karanî ile ilgili bilgi bulduran önemli bir kaynak da târih kaynaklarıdır. Bu tarih kaynaklarının müelliflerinin çoğunun muhaddis olması bizim için ayrı bir değer taşımaktadır.

Uveys el-Karanî ile ilgili bilgi bulduran önemli bir diğer kaynak ise tasavvuf kaynaklarıdır. Çünkü Uveys el-Karanî, tasavvuf ekollerinde ve dolayısıyla da tasavvuf edebiyatında çok önemli bir yere sahiptir.

Yaptığımız araştırma sonucunda bazı hadis kaynaklarında Uveys el-Karanî ile ilgili bir takım bilgiler içeren rivâyetler olduğunu gördük. Ancak bu rivâyetler, teferruatlı mâlumât içermeyen rivâyetlerdir. Bu kaynaklardaki rivâyetlerde Uveys el-Karanî'nin hayatı ile ilgili detay ve doyurucu bilgiler mevcut değildir.

Hadis kaynaklarındaki rivâyetlerinin bazıları içerik olarak aynıdır, bazıları ise farklı varyantlarla tekrar edilmiştir. Temel hadis kaynaklarındaki durum bu şekilde olduğu gibi daha sonraki dönemlerde te'lif edilen hadis kaynaklarındaki rivâyetlerde de durum aynıdır. Yani en eskisinden en yenisine kadar hadis kaynaklarına bakıldığı zaman Uveys el-Karanî ile ilgili bilgilerin aşağı-yukarı aynı olduğunu görmek mümkündür. Durumun böyle olması da tâbiîdir. Zira muahhar döneme ait kaynaklarının müellifleri eserlerini telif ederken, mutekaddimunun telif ettiği eserlere, tedvin ettiği malzemeye istinad etmişlerdir.

Tespit ettiğimiz kadarıyla hadis ve tabakât kaynaklarından, Uveys el-Karanî ile ilgili mâlumat ihtiva eden rivâyetler yazılacaktır. Bu rivâyetlerin bir kısmını olduğu gibi tercümelerini yazmayı diğer bir kısmına ise kırık anlamlar vermeyi ve daha sonra da genel bir değerlendirme yapmayı düşünüyoruz. Bu vesile ile Uveys el-Karanî ile ilgili, hadis edebiyatında (hadis ve tabakât kaynaklarında) bulunan en temel bilgileri açıklamış olacağız. Bunu yaparken eserleri ayrı ayrı yazacak ve bu eserlerde bulunan bilgilerin bir fotoğrafını çekmiş olacağız. Söz konusu kaynaklar ve rivâyetler şunlardır:

a. *el-Musned*: Ahmed b. Hanbel (ö.241/855)

Erken dönem hadis koleksiyonlarından biri olan *el-Musned*'de konumuzla alâkalı iki rivâyet bulunmaktadır.

1- "Bize Affan rivâyet etti ve dedi ki; bize Hammad b. Seleme, o da Saîd el-Cüreyrî'den o da Ebû Nadra'dan, o da Useyr b. Câbir'den rivâyet etti. Useyr, Hz. Ömer'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Rasûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: Şüphe yok ki tâbiînin en hayırlısı, kendisine Uveys denilen adamdır. Onun bir annesi vardır. Kendisinde alaca hastalığı mevcuttu, fakat Allah'a duâ etti; O da hastalığı giderdi. Ancak göbeğinde bir dirhem büyüklüğünde izi kalmıştır."¹

2- Bize Ebû Nuaym rivâyet etti ve dedi ki: Bize Şerîk o da Yezîd b. Ebî Ziyâd'dan o da Abdurrahman b. Ebî Leylâ'dan rivâyet ederek şöyle dedi: "Sıffin Savaşı'nda Şamlı bir adam (Hz. Ali taraftarlarına); "Aranızda Uveys el-Karanî diye birisi var mı?" diye sordu. Onlar da "Evet" diye cevap

¹ Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî, *el-Musned*, Dâru Sadır, Beyrut, ts., I, 39.

- Uluslararası Veysel Karenî Ve Mânevî Kültür Mirâsımız Sempozyumu -

verince, Şamlı adam Rasûlullah'tan (s.a.v.) şunu duyduğunu söyledi: "Şüphesiz tâbînin en hayırlısı Uveys el-Karanî'dir."¹

b. Sahîhu Muslim: Muslim b. Haccâc b. el-Kuşeyrî (ö.261/875)

Bu eserde Uveys el-Karanî ile ilgili üç rivâyet bulunmaktadır. Bu rivâyetler genellikle Useyr b. Câbir (ö.85) adındaki bir râvînin nakline dayanmakta olup sonraki birçok eserde tekrarlanmıştır.

1- Bize Züheyr b. Harb ile Muhammed b. Müsennâ rivâyet ettiler. (Dediler ki): Bize Affân b. Muslim rivâyet etti. (Dedi ki): Bize Hammâd b. Seleme Saîd el- Cüreyrî'den bu isnadla Ömer b. Hattâb'dan naklen rivâyet etti. Ömer şöyle demiş: Ben Rasûlullah'ı (s.a.v.): «Şüphesiz tâbînin en hayırlısı Uveys denilen bir adamdır. Onun bir vâlidesi vardır. Kendisinde beyazlık hastalığı vardı, kendisine emredin de sizin için istiğfarda bulunsun.» buyururken işittim.²

2- Bize İshâk b. İbrâhim el-Hanzalî ile Muhammed b. Müsennâ ve Muhammed b. Beşşâr rivâyet ettiler. (İshâk, "ahberanâ", ötekiler ise "haddesenâ" tâbirlerini kullandılar.) Lafız İbnu'l-Müsennâ'nındır. (Dedi ki) : Bize Muâz b. Hişâm rivâyet etti. (Dedi ki) : Bana babam, Katâde'den, o da Zürâra b. Evfâ'dan, o da Useyr b. Câbir'den naklen rivâyet etti. Useyr şöyle demiş: "Ömer b. Hattâb kendisine Yemenlilerin yardımcı güçleri geldiği vakit onlara, 'Uveys b. Âmir aranızda mı?' diye sorardı. Nihayet Uveys'e rastladı. Ve 'Sen Uveys b. Âmir misin?' diye sordu. (O da): Evet! cevabını verdi. Murâd kabilesinin sonra Karan kolundan mı?" dedi. Uveys: Evet! cevabını verdi. Sende baras hastalığı vardı. Ondan iyileştin de yalnız bir dirhem yeri kadar kaldı öyle mi? dedi. Uveys: Evet! cevabını verdi. Validen var mı? diye sordu. Uveys: Evet! cevabını verdi. Ömer: Ben Rasûlullah'ı (s.a.v.): «Size Uveys b. Âmir Yemenlilerin yardımcı güçleri ile gelecek. Kendisi Murâd kabilesinin sonra Karan kolundandır. Onda baras hastalığı vardı. Bu dertten iyileşti. Ancak bir dirhem yeri kadar kaldı. Bir vâlidesi vardır. Ona çok mutfidir. Allah'a yemin etse, kendisini mutlaka yemininde sâdik çıkarır. Sana istiğfar etmesine imkân bulursan bunu yap!» buyururken işittim. Benim için istiğfar ediver! dedi. O da Ömer için istiğfarda bulundu. Ömer ona: Nereye gitmek istiyorsun? diye sordu. Uveys: Kûfe'ye! dedi. Senin için oranın valisine mektup yazayım mı? dedi, Uveys: Gariban insanların arasında olmam benim için daha makbuldür, cevabını verdi. Useyr demiş ki: Bir yıl sonra Kûfe'nin eşrafından bir adam hacca gitti. Ömer'e rastlamış. Ömer kendisine Uveys'i sormuş. O zât: Ben onu evi perişan, eşyası az bir halde bıraktım, demiş. Ömer: Ben Rasûlullah'ı (s.a.v.): «Size Uveys b. Âmir Yemenlilerin yardımcı güçleri ile gelecek. Kendisi Murâd kabilesinin sonra Karan kolundandır. Onda baras hastalığı vardı. Bu dertten iyileşti. Ancak bir dirhem yeri kadar kaldı. Bir vâlidesi vardır. Ona çok mutfidir. Allah'a yemin etse, kendisini mutlaka yemininde sâdik çıkarır. Sana istiğfar etmesine imkân bulursan bunu yap!» buyururken işittim, demiş. O zât Uveys'e gelerek: Benim için istiğfar et! dedi. Uveys: Sen hayırlı bir yolculuktan yeni geliyorsun, benim için sen istiğfar et! dedi. O zât yine: Benim için istiğfar et: dedi. Uveys (tekrar): Sen hayırlı bir yolculuktan yeni geliyorsun. Benim için sen istiğfar et! Ömer'e rastladın mı? dedi. O zât: Evet! cevabını verdi. Bunun üzerine onun için istiğfar etti.

¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, III, 481.

² Muslim b. el-Haccâc Ebu'l-Hasanî'l-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî, *Sahîhu Muslim*, 44, Fadâilu's-sahâbe, 224, (h. No: 2542), XI, 1968, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

- Uluslararası Veysel Karanî Ve Mânevî Kültür Mirâsımız Sempozyumu -

Halk da onun kim olduğunu anladı. Müteakiben çekip gitti. Useyr demiş ki: Uveys, burde giyerdi. Herhangi bir kimse onu görünce, Uveys acaba bu burdeyi nereden almış derdi.”¹

3- Bana Züheyr b. Harb rivâyet etti. (Dedi ki): Bize Hâşim b. Kâsım rivâyet etti. (Dedi ki): Bize Süleyman b. Muğire rivâyet etti. (Dedi ki): Bana Saîd el-Cüreyrî, Ebû Nadra'dan, o da Useyr b. Câbir'den naklen rivâyet etti. Bu rivâyete göre, Kûfeliler Ömer'e gelmişler. İçlerinde Uveys'le alay eden bir adam varmış. Ömer: Burada Karanîlerden kimse var mı? diye sormuş. Hemen bu adam gelmiş. Ömer: Şüphesiz ki, Rasûlullâh (s.a.v.): «Size Yemen'den Uveys adında ve geride annesinden başka kimsesi olmayan bir adam gelecek. Kendisinde beyazlık hastalığı vardı. Allah'a duâ etti de onu kendisinden giderdi. Yalnız bir dinar veya dirhem yeri kadar kaldı. Ona sizden kim rastlarsa sizin için istiğfar ediversin!» buyurdular, demiş.²

c. *el-Musannaf: İbn Ebî Şeybe (ö.235/849)*

İbn Ebî Şeybe, *el-Musannaf* isimli bu eserine Uveys el-Karanî ile ilgili iki rivâyet almıştır. Bu iki rivâyet, diğer hadis kaynaklarındaki rivâyetlerle örtüşmektedir. Bu iki rivâyetten farklı olan ve Uveys el-Karanî'nin manevi derecesi ile ilgili olanı şöyledir:

1- Ebu Usame bize Hişam'dan o da Hasan'dan rivâyet etti ki Rasûlullâh (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Ümmetimden bir adamın şefâatiyle Rabî'a ve Mudar kabileleri sayısı kadar kimse cennete gireceklerdir.” Havşeb bana rivâyet etti ki biz Hasan'a “Size isim söyledi mi?” dedik. O da “Evet, Uveys el-Karanî” dedi.³

d. *el-Mustedrek: el-Hâkim en-Nisâbü'rî (Ö.405/1014)*

el-Hâkim en-Nisâbü'rî'nin *el-Mustedrek*'inde Uveys el-Karanî ile ilgili bilgilere rastlamak mümkün olmaktadır. *el-Mustedrek*'te yer alan rivâyetler muhtevâ yönüyle Ahmed b. Hanbel'in *el-Musned*'indeki ve Muslim'in *es-Sahih*'indeki bilgilerle benzerlik arz ediyor olmakla beraber, bu iki eserde bulunmayan farklı bilgiler de içermektedir. Bu farklı bilgileri kısaca şöyle özetlemek mümkündür:

Uveys el-Karanî, Hz. Ali safında Sıffin Savaşı'nda şehit olmuştur. Hatta Hz. Ali'nin, Sıffin Savaşı günü, kendisine ölüm üzerine biat edecek kişilere seslendiği, orada bulunanların biatı üzerine, bir kişinin eksik olduğu ve eksik olan kişinin Uveys el-Karanî olup, sonradan gelip kendisine biat ettiği ve şehid oluncaya kadar, Hz. Ali'nin önünde savaştığı da rivâyetlerde vardır. el-Hakim en-Nisâbü'rî, bu rivâyeti sahîh görürken⁴ ez-Zehebî, senedinin zayıf olduğunu belirtir.⁵

Bir rivâyette de Uveys el-Karanî'nin kılıcını kınından çıkararak kabzası kırılıncaya kadar savaştığı, savaşanları teşvik amaçlı maksada erişinceye kadar devam etmelerini istediğini görüyoruz.

¹ Muslim, *es-Sahih*, 44, Fadâilu's-sahâbe, 225, (h. No: 2542), XI, 1968.

² Muslim, *es-Sahih*, 44, Fadâilu's-sahâbe, 223, (h. No: 2542), XI, 1968.

³ Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Kûfî, *el-Musannaf*, thk., Muhammed Avvâme, Dâru'l-Kible, Cidde, 2006, XII, 153.

⁴ el-Hâkim, Ebû Abdillah Muhammed b. Abdillah en-Nisâbü'rî; *el-Mustedrek ale's-sahihayn*, thk., Mustafa Abdulkâdir Atâ, el-Kutubu'l-İlmiyye, I. bsk., Beyrut, 1411/1990, III, 456.

⁵ ez-Zehebî, *Telhisu'l-Mustedrek*, III, 445.

- Uluslararası Veysel Karanî Ve Mânevî Kültür Mirâsımız Sempozyumu -

Kalbine isabet eden okla şehit olduğu orada gömüldüğü de yine rivâyette olan diğer bilgilerdendir. Bu rivâyetin Müslim'in şartlarına göre sahîh olduğu ifade edilmektedir.¹

el-Mustedrek'teki başka bir rivâyette, Efendimiz'in (s.a.v.) ümmetinden adı Uveys el- Karanî olan birisinin şefâatiyle, Benî Temîm ve Mudar kabilerinin fertlerinden daha fazla kimsenin cennete gireceği bildirilmiştir.² ez-Zehebî, bu hadisin sahîh olduğunu ifade etmektedir.³

Ebu Bekir b. Ayyâş'ın, Uveys el-Karanî'nin kavminden bir adama; "Uveys el-Karanî bu seviyeye nasıl ulaştı?" sorusu üzerine bu adam; "Bu, Allah'ın bir fazlıdır, istediğine verir." diye cevap vermiştir.⁴

Bir başka rivâyette, Heram b. Hayyân isimli birisinin Kûfe'ye sadece Uveys el-Karanî'yi ziyaret etmek için geldiğine ve bu ziyaret esnasında aralarında geçen diyaloga yer verilmektedir. Uveys el-Karanî, Fırat Nehri kenarında abdest alıp elbise yıkarken Heram b. Hayyân yanına varır. Onu daha önce görmemiştir. Ancak başkalarından öğrendiği özelliklerinden onu tanır. Çok esmer, saç tıraşlı, sakalı gür ve sık, geniş yüzlü ve heybetli bakışlıdır. Ayakkabısızdır, eski elbiseler giyer, îzar (peştemâl) ve ridâsı (omuzluğu) yündendir. Selam verir, Uveys el-Karanî onun selamını alır. Kendisiyle musâfaha etmek ister ama Uveys el-Karanî buna yanaşmaz. Heram b. Hayyân bunun üzerine ağlar ve kısaca aralarında şöyle bir diyalog geçer:

"Allah sana merhamet etsin, seni mağfîret etsin, Ya Uveys! Nasılsın?" Onu o kadar sevmiştim ki içimden bir ağlamak geldi. Zayıf olduğu için içim parçalandı. O da bana baktı ve "Allah sana uzun ömür versin Ey Heram b. Hayyân kardeşim, nasılsın?" dedi.

"İsmimi ve babamın ismini nereden bildin? Ve hiç görmediğin halde beni nereden tanıdın?" dedim. "İlminden ve haberinden hiçbir şey eksik olmayan Allah bana bildirdi. Ruhum ruhunu tanıdı. Mû'minlerin ruhları birbirlerini tanırlar. Birbirlerini görmeseler de birbirleriyle görüşürler." dedi.

"Bana Rasûlullâh'tan (s.a.v.) bir haber ver, dedim." Dedi ki: "Ruhum ve bedenim Rasûlullâh'a (s.a.v.) feda olsun. Ben onu görmedim. O'nun haber ve hadislerini başkalarından duydum. O büyükten hadis rivâyet etmek yolunu kendime açmak istemem. Muhaddis, kâdî ve müftü olmak da istemem. Çünkü benim meşgûliyetim vardır, bunlarla uğraşamam."

"Öyleyse Kur'an'dan birkaç âyet oku." dedim. Şöyle dedi: "Rabbimin sözleri en doğru sözlerdir. En faziletli kelâm O'nun kelâmıdır. En sağlam sözler O'nundur." Sonra eûzu besmele çekerek Duhan sûresinin ilk kırk iki âyetini okudu. Bitirir bitirmez de bir çılgılık attı ve bayıldı. Ben öldü sandım. Sonra uyandı ve "Ey kardeşim, ben zaten üzüntülüyüm. Tek başıma yaşamayı daha çok seviyorum. Bana bir şey sorma." dedi.

Sonra elimden tutarak ağlamaya başladı. Ben de onunla beraber ağladım. Sonra şöyle dedi: "Ey Heram b. Hayyân, baban Adem (as) öldü, Nûh (as), Allah'ın dostu İbrahim (as), Mûsâ (as), hep öldüler. Ey Heram, Muhammed (s.a.v.) de öldü. Müslümanların halifesi Ebû Bekir ve dostum olan Ömer de öldü." Dedim ki: "Allah hayrını versin, Ömer daha ölmedi." Hz. Ömer'in hilâfetinin sonları idi. Dedi ki: "Eğer anlarsan ben de sen de ölüyüz."

¹ ez-Zehebî, *Telhîsu'l-Mustedrek*, III, 445.

² el-Hâkim, *el-Mustedrek*, III, 461.

³ ez-Zehebî, *Telhîsu'l-Mustedrek*, III, 461.

⁴ el-Hâkim *el-Mustedrek*, III, 457.

- Uluslararası Veysel Karanî Ve Mânevî Kültür Mirâsımız Sempozyumu -

Ben: “Bana duâ et.” dedim. Şöyle duâ etti: “Allah’ım! Bu kardeşim Senin rızân için beni ziyaret ettiğini ve beni sevdiğini söylüyor; onun işlerini düzelt ve onu cennetine koy.”

Bu diyalogtan sonra Uveys el-Karanî, Heram b. Hayyân’a bazı nasihatlerde bulunur ve birbirinden ayrılırlar. Heram b. Hayyân, bir daha Uveys el-Karanî ile görüşemediğini söyler.¹

Bir başka rivâyette, Murâd’dan birisinin Uveys el-Karanî’ye gelerek selam verdikten sonra kendisine sorular sorduğu ve bunlara cevaplar aldığı geçmektedir. Uveys el-Karanî’nin, akşam olduğu zaman sabahı beklemeyen, sabah olduğunda da akşamı beklemeyen birisi olduğunu söylemektedir. Dünyadan bir beklentisinin olmadığı, emr-i bil-ma’ruf ve nahy-i ani’l-munker yapan kişilere düşmanlık yapıldığı, Allah’ın emrine göre yaşayanların sâdik dostunun olmadığını belirtmektedir. Ama her şeye rağmen her zaman hakkı söylemekten vazgeçmeyeceğini ifade etmektedir.²

e. *Kenzu’l-Ummâl: Ali el-Muttakî (ö.975/1567)*

Uveys el-Karanî ile ilgili rivâyetlerin yer aldığı diğer bir hadis koleksiyonu Ali el-Muttakî’nin *Kenzu’l-ummâl* isimli eseridir. Bu eserde yer alan, Uveys el-Karanî ile ilgili rivâyetlerin bir kısmı, başka hadis kaynaklarında geçen rivâyetlerle büyük oranda paralellik arz etmektedir. Bu esere bakıldığı zaman Uveys el-Karanî ile ilgili bilgilerinin çoğu daha önce ismi geçen hadis kaynaklarında mevcuttur. Biz burada bu çalışmamızla alakalı olan rivâyetlerin bir nevi özetini yaparak muhtevâlarını nakletmenin yeterli olacağını düşünüyoruz. *Kenzu’l-ummâl*’daki Uveys el-Karanî ile ilgili rivâyetlerin muhtevâsını şu şekilde özetlemek mümkün gözükmektedir:

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Hz. Ömer’e Uveys el-Karanî’nin vasıflarını anlattıktan sonra, eğer onunla karşılaşırsa kendisine selam söylemesini istemiş ve kendisine (Hz. Ömer’e) duâ etmesi talebinde bulunması tavsiyesinde bulunmuştur. Hz. Ömer, Uveys el-Karanî ile görüşmek istemiştir. Ancak ne Peygamber Efendimiz (s.a.v.) zamanında ne de Hz. Ebu Bekir zamanında buna muvâfak olabilmıştır. Kendi halifeliği döneminde de Uveys el-Karanî’ye olan ilgisi ve bu konudaki araştırmaları devam etmiştir. Yemen’den gelenlerle görüşmüş ve nihayet on yıl aradan sonra Uveys el-Karanî ile görüşerek Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) vasiyetini yerine getirmiştir. Uveys el-Karanî, Kûfe’ye yerleşmiştir. Hz. Ömer, zaman zaman Kûfe’den gelenlere Uveys el-Karanî’yi sorarak ona olan ilgisini devam ettirmiştir.

Bir rivâyette, Uveys el-Karanî’nin insanlardan uzaklaşarak tek başına hayatını devam etmek istediği, fakir ve sefil bir hayat yaşadığı için de halk tarafından kendisine deli, meczûp denildiği ifade edilmiştir. Hz. Ömer’in onu sorması üzerine Uveys el-Karanî’nin amcası olduğunu söyleyen bir zat; Uveys’in değersiz, kendisini sormaya değmeyen birisi olduğu ve Arafat’ta deve çobanlığı yaptığını söylemiştir. Hz. Ömer, Hz. Ali ile beraber Uveys el-Karanî’yi görmeye gitmiş, onu tanımış, göbeğinde bulunan hastalık emâresini görünce de orayı hemen öpmüşlerdir.

Bir rivâyette de Uveys el-Karanî’nin Hz. Ömer döneminde Nihâvend Savaşı’nda şehit düştüğü ifade edilmiştir.³

¹ el-Hâkim, *el-Mustedrek*, III, 459.

² el-Hâkim, *el-Mustedrek*, III, 458.

³ Ali b. Husâmuddîn el-Muttakî el-Hindî, *Kenzu’l-ummâl*, Muessesetu’r-Risâle, Beyrut, 1993, VIII, 14, XII, 73-76, XIV, 3-13.

- Uluslararası Veysel Karenî Ve Mânevî Kültür Mirâsımız Sempozyumu -

f. et-Tabakâtu'l-Kubrâ: Muhammed b. Sa'd ez-Zuhrî (Ö.230/844)

İbn Sa'd, eserinde Peygamber Efendimiz'den (s.a.v.) bahsettikten sonra, ağırlıklı olarak ashâb ve tâbiînün hayatları hakkında bilgi vermiştir. Tâbiînden biri olan Uveys el-Karanî ile ilgili bilgi için de eserinde yer ayırmıştır.

Uveys el-Karanî ile ilgili et-Tabakâtu'l-kubrâ'ya bakıldığında, burada geçen rivâyetlerin genel itibarıyla hadis kaynaklarında geçen rivâyetlerin aynısı olduğu görülecektir. Esasen bu da söz konusu rivâyetlerin mahrecinin tek olduğunu göstermektedir. Bu eserde farklı olarak bulunan Uveys el-Karanî'nin nesebi ile ilgili malumatı şöyle belirtmek mümkündür:

İbn Sa'd, eserinde Uveys el-Karanî'nin nesebi hakkında bilgi vermektedir. Bu bilgiye göre Uveys el-Karanî'nin nesebi şöyledir: Uveys b. Âmir b. Cez' b. Mâlik b. Amr b. Sa'd b. Usvân b. Karan b. Rûmân b. Nâciye b. Murâd.¹

g. el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe: İbn Hacer el-Askalânî (ö.852/1448)

Sahâbe biyografisi ile ilgili en önemli eserlerden biri *el-İsâbe*'dir. İbn Hacer, bu eserinde konumuz olan Uveys el-Karanî ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Bir kısım bilgiler daha önce zikrettiğimiz eserlerde geçen bilgilerle aynı olduğu için onları burada tekrarlamayacağız. Farklı olan bilgileri şöyle özetlemek mümkündür:

Bir rivâyette, tâbiînlerin büyüklerinden sekiz zâhiden bahsedilmekte ve bunlardan birisinin de Uveys el-Karanî olduğu ifade edilmektedir.

Yine bir gün Uveys el-Karanî, oradaki insanlara hitap ederken Hz. Ali'nin bir elçisinin geldiği ve oradakileri Şifîn Savaşı'na katılmaları için dâvet ettiği görülmektedir. Uveys el-Karanî'in bu dâvete icâbet ettiği, insanları teşvik edici sözler söylediği, kılıcının sapı kırılıncaya kadar savaştığı ve aldığı bir okla şehit olduğu belirtilmektedir. İbn Hacer, *el-İsâbe*'de bu rivâyetin senedinin sahîh olduğunu da ifade etmektedir.²

h. Mizânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl: Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî (ö.848/1445)

ez-Zehabî, *Mizânu'l-i'tidâl* isimli eserinde Uveys el-Karanî ile ilgili bazı bilgiler vermektedir.

Mizân'da Useyr b. Câbir tarîkiyle rivâyet edilen rivâyette, Kûfe'deki mescidde muhaddislerle beraber bir meclis oluşturulduğu, muhaddislerin oradan ayrılmasıyla mescidde bir grubun kalıp Uveys el-Karanî'nin sohbetini dinledikleri ifade edilmektedir. Useyr, Uveys el-Karanî'nin konuşmalarını "Ondan daha güzel konuşanı duymadım." şeklinde dile getirmektedir. Useyr, bir süre kendisini göremeyince, evinde ziyaret eder. Niçin mescide gelmediğini sorunca da sebebinin elbisesizlik olduğunu öğrenir.

¹ Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakât'ul-kubrâ*, thk., Ali Muhammed Ömer, Mektebetu'l-Hancı, Kahire, 2001, VI, 161-164.

² Şihâbüddîn Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, Matbatu's-Sade, Beyrut, 1328, I, 219-222.

- Uluslararası Veysel Karanî Ve Mânevî Kültür Mirâsımız Sempozyumu -

Mîzân'daki bir başka rivâyette kısaca şu ilgilere mevcuttur: Hz. Ömer (r.a.), Minâ'da minbere çıkar, oradakilere Uveys el-Karanî'yi tanıyıp tanımadıklarını sorar. Yaşlı birisi, onun mecnun ve gözlerden irak kenar mahallede, kumluk ve taşlıkların bulunduğu yerde oturduğunu, aradığı kişinin o olamayacağını, kendisinin sormaya değmediğini söyler. Hz. Ömer, aradığı kişinin tâ kendisi olduğunu ve kendisine selam götürmelerini ister. Döndüklerinde Hz. Ömer ve Rasûlullâh'ın selamını kendisine iletirler. Uveys el-Karanî; "Emîru'l-mu'minîn beni tanıyıp ismimi teşhir mi etti?" deyince oradakiler "evet" derler. Kendisi bilinince oradan ayrılıp meçhûl bir yere gider. Sıffin Savaşı'nda ortaya çıkar ve orada şehit olur.

Bir başka rivâyette, Kays b. Yesîr b. Amr, babasının kaç defa elbisesi olmadığı için Uveys el-Karanî'ye elbise giydirdiğini söylemektedir. Bunun üzerine her seferinde Uveys el-Karanî şöyle duâ ederdi: "Allah'ım! Beni aç kalan midelerden ve çıplak kalan vücutlardan dolayı sorgulama."¹

i. Siyeru Âlâmi'n-Nubelâ: Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî (Ö.848/1445)

Siyeru a'lâmi'n-nubelâ ez-Zehebî'nin, özellikle ricâl tanıtımı konusundaki en önemli eserlerinden biridir. Çünkü dipnotlar vasıtasıyla bilgi kaynağına ulaşmak mümkündür. ez-Zehebî, bu eserinde Uveys el-Karanî ile ilgili adeta ne kadar rivâyet varsa hepsini toplamıştır. Bu rivâyetleri eserinde toplamakla kalmamış bunlar hakkındaki yorumlara da yer vermiştir.

Siyer'de yer alan, Uveys el-Karanî ile ilgili bilgilerin, -özellikle daha önce bahsettiğimiz kaynaklardaki bilgileri tekrarlamayacak şekilde-, farklı olanlarını özetle buraya kaydetmeye çalışacağız.

Bir rivâyette farklı olarak, Kûfe'den gelenlerle görüşen Hz. Ömer, Uveys el-Karanî'ye selam gönderip kendisinin gelmesini arzu ediyor. Bu haber Uveys el-Karanî'ye ulaştırılınca "baş göz üstüne" deyip, Hz. Ömer'le görüşmeye gidiyor. Uveys el-Karanî'nin durumu ortaya çıkınca, halk etrafında toplanıp kendisinden duâ istiyor. Hal böyle olunca Uveys el-Karanî ortadan kayboluyor.

ez-Zehebî; "İbn Asâkir her ne kadar bunu eserine almışsa da bu garip bir rivâyettir. Çünkü ravi silsilesinde bulunan Ebû Asfâr bilinmeyen bir kişidir." demektedir.

Bir başka farklı rivâyet ise şöyledir: Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Uveys el-Karanî'yi müjde verip ondan duâ istemeyi tavsiye edince, oradakiler Uveys el-Karanî'yi özellikleriyle tanımak isterler. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de Uveys el-Karanî'yi şöyle tanıtır: "Mavi gözlü, sarı saçlı, iki omuzu arası geniş, normal boylu, çok esmer, çenesini göğsüne dayar, secde edeceği yere, önüne bakar, sağ elini sol elin üzerine koyar, Kur'ân-ı Kerîm okur ve kendi kendine ağlar, eski elbiseler giyer, kimsenin umurunda değil, izâr ve ridâsı yündür, yeryüzünde meçhûl, gökyüzünde mâlûmdur. Allah'a yemin etse, Allah yemini yerine getirir. Dikkat edin, sol omzunun altında beyaz bir parça vardır. İyi bilin ki, kıyamet günü kullara "Cennete giriniz!" denecek, Uveys el-Karanî'ye ise "Dur. Şefâat et." denilecek. Allah onu, Rabî'a ve Mudar kabilelerinin koyunlarının kollarının sayısı kadar kişiye şefâatçi kılacak."

ez-Zehebî; "Bunun uydurulmuş olma ihtimali bulunmaktadır." der.

¹ Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, thk., Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, ts., I, 278-282.

- Uluslararası Veysel Karanî Ve Mânevî Kültür Mîrâsımız Sempozyumu -

Bir rivâyette şöyle bir bilgi vardır: Uveys el-Karanî akşam olunca “Bu gece rukû gecesidir.” der ve sabaha kadar rukû ederdi. Bir başka akşam “Bu gece secde gecesidir.” der ve sabaha kadar secde ederdi. Yanında bulunanları tasadduk eder hatta üzerindeki elbiseleri bile fakirlere verir, namaz için mescide bile gidemezdi ve şöyle duâ ederdi: “Allah’ım! Açlıktan ve elbisesizlikten dolayı vefat edenler sebebiyle beni sorumlu tutma.”¹

Değerlendirme:

Uveys el-Karanî ile ilgili bilgi ihtivâ eden en temel eserler, yukarıda nakledilen mâlumâtta da anlaşılacağı üzere hadis kaynaklarıdır. Gerek tabakât, gerek tarih ve gerekse tasavvufî kaynaklarının da bilgi kaynağı tabîî olarak yine hadis kaynaklarıdır. Çünkü Uveys el-Karanî ile alakalı bilgilerin bulunduğu ilk eserler bu kaynaklardır.

Temel hadis ve tabakât kaynaklarını araştırıp, bu kaynaklarda mevcut bilgileri tek tek gözden geçirdiğimizde bazı kaynaklarda aynı, bazı kaynaklarda farklı bilgilerin olduğunu veya bazı bilgilerin farklı varyantlarla bize ulaştığını müşâhede etmekteyiz.

Bazı rivâyetlerde, hastalıktan “dinar veya dirhem” kadar beyazlık kaldığı ifade edilmektedir. Burada râvinin şekki söz konusudur. Yani râvi, rivâyet edeceği kelimededen emin değildir. Bundan dolayı râvi her iki kelimeyi rivâyet etmiştir. Aynı şekilde bazı rivâyetlerde de hastalık için “beras”, “beyâd”, “vedah”, “belâ” tabirleri kullanılmıştır. Bu kelimenin anlamları aşağı-yukarı aynıdır. Ancak râviler, hastalığı ifade etmek için farklı farklı kelimeler kullanmışlardır. Râvilerin farklı kelimeleri kullanmalarının sebebi hadisi manasıyla rivâyet etmiş olmalarındandır.² Yani rivâyetlerde aynı lafızla bir rivâyet yapılamamış onun yerine aynı anlama gelen başka kelimelerle merâm ifade edilmiştir.

Yaptığımız bu araştırma sonucunda hadis ve tabakât kaynaklarından Uveys el-Karanî ile ilgili bilgilerden çıkardığımız sonuçları şu şekilde kaydetmek mümkün gözükmektedir:

Uveys el-Karanî’nin ne zaman doğduğu bilinmemektedir. Ailesi, nesebi ve neresi olduğu ile ilgili hadis ve tabakât kaynaklarında çok geniş bilgi bulunmamaktadır. Hadis ve tabakât kaynaklarında Uveys el-Karanî’nin annesinin var olduğu, babasının isminin Âmir ve Karan memleketinden olduğu bilgisi vardır.

Tabakât kaynaklarında “Karan” ile ilgili kısaca şu bilgiler bulunmaktadır: ez-Zehebî, “Karan” Murâd kabilesinin bir koludur,³ ifadesini kullanırken; *Tehzîbu’t-tehzîb*⁴ sahibi de aynı fikirdedir. el-Buhârî ve İbn Asakîr ise “Karan”ın Murâd kabilesine bağlı olduğu ve Yemen’in sınırları içinde bulunduğunu ifade ederler.⁵

¹ Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, thk., Şuayb el-Arnâvût – Huseyn el-Esed, VII. bsk., Risâle, Beyrut, 1990, IV, 19-49.

² Hadislerde mana rivayeti (er-rivâye bi’l-ma’nâ): “Hadis metninin, salâhiyetli şahıslar tarafından, manası bozulmamak şartıyla Rasûlullâh’ın (s.a.v.) kullanmış olduğu lafızlardan başka lafızlarla ifade edilerek rivayet edilmesidir.” Abdullah Aydın, *Hadis İstihlâhları Sözlüğü*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1978, s. 130.

³ ez-Zehebî, *el-Mizân*, I, 278; a. mlf., *Siyer*, IV, 19.

⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-tehzîb*, Dâru’l-Turâsî’l-Arabî, Beyrut, ts, I, 337.

⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *et-Târîhu’l-kebir*, Mektebetu’l-İslâmiyye, Diyarbakır, ts., II, 55; İbn Asakîr, Ebu’l-Kasım Ali b. el-Hasan, *Târîhu Dimeşk*, İhyâu Turâsî’l-Arabî, Beyrut, 1987, IX, 408.

- Uluslararası Veysel Karanî Ve Mânevî Kültür Mîrâsımız Sempozyumu -

Peygamberimiz'in (s.a.v.), Uveys el-Karanî ile ilgili sözleri, O'nun (s.a.v.) açık mu'cizelerinden biridir. Çünkü onu görmediği halde onun hakkında verdiği bilgilerin tümü olduğu gibi çıkmıştır.

Her ne kadar duâ ve istiğfar isteyen daha faziletli olsa da zühd ve takva sahiplerinden duâ ve istiğfar istemek câizdir.

Uveys el-Karanî, tâbiünün en hayırlısıdır. Buna delil Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) sözleridir. Bazı âlimlerin; "Tâbiünün en faziletlisi Uveys el-Karanî'dir." "Tabiünün en faziletlisi Said b. el-Museyyeb'tir.", "Tâbiünün en faziletlisi el-Hasan el-Basrî'dir."¹ demeleri mes'eleye bir açıdan bakmaları ve genel itibariyle bir değerlendirme yapmamalarıdır. Âlimler bu mes'eleyi şu şekilde te'lif etmişlerdir: Ya Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) sözleri böyle diyenlere ulaşmamıştır. Ya da onların murâdî söz konusu şahısların tefsir, hadis, fıkıh ve diğer şer'î ilimlerde Uveys el-Karanî'den üstün olduğunu anlatmaktır. Yoksa burada Allah katındaki hayrı ve fazileti kastedilmemiştir.

Kişinin anne-babasına saygı göstermesi, itaat etmesi Allah katında faziletli bir davranıştır. Kişinin uzlette yaşaması ve durumunu insanlardan gizlemesi güzel bir fiildir.

Uveys el-Karanî, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) zamanında Müslüman olmuş, ancak kendisiyle görüşmemiştir. Bununla beraber nasıl Müslüman olduğu da rivâyetlerde ifade edilmemiştir.

Uveys el-Karanî, bir hastalığa mübtelâ olmuş ve Allah'a duâ etmesi üzerine iyileşmiştir. Duâsı makbuldür, mânevi derecesi yüksektir. Onun şefâatiyle birçok insan cennete girecektir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), gıyabında Uveys el-Karanî'nin vasıflarını Hz. Ömer'e bildirmiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer, on yıl boyunca onu aramış ve kendi hilâfeti zamanında ancak bulabilmiştir. Daha sonraki dönemlerde de ona olan ilgisi devam etmiştir.

Uveys el-Karanî, Hz. Ömer'le görüştüğünden sonra Kûfe'ye yerleşmiştir. Kendisi için valiye mektup yazılmasına müsâade etmemiştir.

Uveys el-Karanî, bir rivâyete göre Sıffin Savaşı'na katılmış ve Hz. Ali saffında yer alarak şehit olmuştur. Bir başka rivâyete göre ise, Hz. Ömer zamanında Nihâvend Savaşı'na katılarak şehit düşmüştür.

Uveys el-Karanî, deve çobanlığı yaparak geçimini sağlamış ama bununla beraber dünyalık adına mahrumiyetler içinde yaşamış ve dünyaya değer vermemiştir. Uveys, böyle yaşarken Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) kendisi hakkındaki sözleri ve Allah'ın bir fazlı olarak şöreti dillere destan olmuştur.

Uveys el-Karanî, Allah dostlarından Heram b. Hayyân isimli bir zat kendisini ziyaret etmiş ve aralarında bir diyalog geçmiştir.

Allah katındaki değerini gizlemesi üzerine insanlar kendisine değer vermemiş ve zaman zaman kendisiyle alay edilmiştir. Hatta kendisine deli ve meczûp gözüyle bakılmıştır.

¹ Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *Tedribu'r-râvi fi şerhi tekrîbu'n-Nevevî*, Mektebetu'r-Riyâdi'l-Hadisiyye, thk., Abdulvehhâb Abdullatîf, Riyad, II, 241; Mahmûd et-Tahhân, *Teyşîru mustalahu'l-hadis*, Mektebetu'l-Me'ârif, Kuveyt, I, 109; Ebû Amr Osmân b. Abdurrahmân eş-Şehrezûrî, *Mukaddimetu İbnu's-Salâh*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, I, 179; es-Sıddîkî, *Delîlu'-'fâlihîn*, IV, 62.

Hakkındaki rivâyetler halk arasında anlaşılınca bulunduğu yeri terk etmiş ve meçhul bir yere gitmiştir.

3. Uveys el-Karanî Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile Görüştü mü?

Her ne kadar hadis ve tabakât kaynaklarında Uveys el-Karanî'nin Peygamber Efendimiz'le (s.a.v.) görüşmediği ile ilgili bilgi bulunsa da Ebû Nuaym'ın Hilye'sinde bu konu ile alakalı iki farklı görüş vardır.

Uveys el-Karanî, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) zamanında yaşamış ancak annesine baktığı, üzerine titredığı, ona saygı gösterdiği için çok istemesine rağmen Efendimiz'le (s.a.v.) görüşmemiştir. Zaten Hiram b. Hayyân ile olan diyalogunda da Hiram'ın Efendimiz'den hadis nakletmesini istemesi üzerine Uveys el-Karanî Rasulullâh'ı görmediğini fakat onu görenleri gördüğünü ifade etmektedir. Genel kanaat da bu yöndedir.¹

Ancak Ebû Nuaym, Hilyetu'l-evliyâ'sında Uveys el-Karanî'nin Peygamber Efendimiz'le (s.a.v.) görüştüğüne dair Ebû Hureyre'den şöyle bir rivâyette bulunmaktadır: Rasulullâh (s.a.v.) ashâbından bir grubun içindeyken şöyle dedi: "Yarın cennet ehli olan birisi bizimle beraber namaz kılacak." Ebû Hureyre şöyle devam eder: "O adam olmayı çok arzu ettim. Sabahleyin Rasulullâh'ın arkasında namaz kıldım. Bütün insanlar gidip yalnızca ben, Rasulullâh kalıncaya kadar orada namaz kıldım. Daha sonra hırka giymiş, elbiselerinin yamaları sökülmiş esmer bir adam gelerek elini Rasulullâh'ın eli üzerine koydu. Sonra; "Ey Allah'ın Peygamberi! Benim için Allah'a duâ et." dedi. Rasulullâh da onun şehâdeti için duâ etti. Bu arada ben adamdan çok keskin bir misk kokusu almaya başladım. Sonra; "Ya Rasulullâh! Bu, o adam mı?" diye sordum. Rasulullâh; "Evet", "Adı Uveys el-Karanî'dir." dedi.²

Bu iki görüşün yanı sıra Uveys el-Karanî'nin mânâ âleminde Efendimiz'le (s.a.v.) görüştüğü ile ilgili başka bir görüş daha vardır ki, onu Aziz Mahmûd Hudâyî Vâkıât isimli eserinde dile getirmiştir. Uveys el-Karanî annesinin vefatından sonra Medine'ye gitmiş, ama Peygamberimiz'in (s.a.v.) vefat ettiği haberini öğrenmiştir. Bunun üzerine sahâbeye onun eşkâlini sormuş, tarif ettiklerinde ise mânâ âleminde kendisinin de öyle gördüğünü bildirmiştir.³

Kısaca belirtmek gerekirse Uveys el-Karanî, Peygamber Efendimizle (s.a.v.) görüşmemiştir. Farklı görüşler varsa da genel kanaat görüşmediği yönündedir.

4. Uveys el-Karanî'nin Rivâyetleri

Bu bölümde Uveys el-Karanî'nin rivâyetleri konusu ele alınacaktır. Hadis edebiyatında bu bölüm çok önemlidir ve özellikle bu çalışmamız açısından da çok önem arz etmektedir. Çünkü Uveys el-Karanî'nin rivâyetlerinin olup olmaması hep tartışma konusu olmuştur. Ancak, özellikle tabakât ve tarih kitaplarına bakıldığında bu konu ile ilgili bilgi bulmak mümkündür. Bu kaynaklarda Uveys el-Karanî'ye izâfe edilen sözler ve az da olsa rivâyetler bulunmakla beraber tasavvuf kaynaklarında da benzer rivâyetler vardır.

¹ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh el-İsfahânî, *Hilyetu'l-evliyâ ve tabakâtu'l-asfiyâ*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, IV. bsk., Beyrut, 1405, II, 84-87; el-Hâkim, *el-Mustedrek*, III, 458; ez-Zehebî, *Siyer*, IV, 29.

² Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 81.

³ Aziz Mahmûd Hudâyî, *Vâkıât* 'tan naklen, Ocak, *Veysel Karenî*, s. 70.

- Uluslararası Veysel Karanî Ve Mânevî Kültür Mîrâsımız Sempozyumu -

İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kubra*'sında, Uveys el-Karanî'nin güvenilir birisi olduğu ancak kimseden hadis rivâyet etmediğini belirtirken,¹ İbn Hacer de aynı görüştedir.² el-Buhârî ise 'fi isnâdihî nazar'³ demiştir.⁴

ez-Zehebî, hem *Mizânu'l-i'tidâl*,⁵ hem *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*,⁶ hem de *Târîhu'l-İslâm* isimli eserlerinde⁷ hemen hemen aynı ifadelerle, Uveys el-Karanî'nin, Hz. Ömer ve Hz. Ali'den bir miktar rivâyette bulunduğunu ve kendisinden de Yesîr b. Amr, Abdurrahman b. Ebî Leylâ ve Ebû Abdi Rabbi ed-Dimeşkî rivâyetlerde bulunduğunu ifade etmektedir.

İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*⁸ ile *Takrîbu't-tehzîb*,⁹ isimli eserlerinde ve İbn Asâkir de *Târîhu Dimeşk*¹⁰ isimli eserinde, Uveys el-Karanî'nin rivâyetleri konusunda, ez-Zehebî'nin ifadelerine benzer ifadeler kullanmaktadırlar.

Yaptığımız çalışma sonucunda Uveys el-Karanî'nin üç rivâyetinin olduğunu tespit ettik. Bu üç rivâyeti dışında kaynaklarda geçen kendisine izâfe edilen bazı sözler vardır. Bunlar hadis değildir, Uveys el-Karanî'nin sözleridir. Uveys el-Karanî'nin rivâyetleri şunlardır:

1- Uveys el-Karanî Hz. Ali'den (r.a.) yaptığı rivâyete göre Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Allah'ın (c.c.) doksan dokuz ismi vardır, yüzden bir eksiktir. Hiçbir kul yoktur ki, bu isimlerle duâ edip de cennet ona vacip olmasın. Allah tektir ve tek olanı sever."¹¹

2- Uveys el-Karanî, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Benim ashâbıma sövmeyin. Onları sevmek suretiyle peygamberlik hakkımı koruyun. Zîrâ kıyametin âlâmetlerinden biri de, bu ümmetten ahir zamanda gelecek olanların öncekilerini sövmesidir. (Yani, ahir zamanda ashâbıma söven kişiler ortaya çıkacaktır.) Böyle bir durumda yeryüzü ve içindekiler tüzere Allah'ın gazabı vuku bulacaktır. Sizden kim ki o zamana yetişirse, kılıcını omuzu tüzere Allah'a şehid olarak kavuşsun. Böyle yapmayanlar kendilerinden başka kimseyi kınamasınlar."¹²

¹ VI, 164.

² İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, I, 337.

³ Cerh edebiyatında, bu tür ifadeler genellikle, senesinde kabul edilmesine mâni bir kusur bulunan hadis hakkında kullanılmıştır. Meselâ 'fihi nazar' ifadesi, ez-Zehebî'ye göre cerhin 3., el-İrâkî'ye göre 2. mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sigâdır. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadis, hiçbir surette alınmaz. Bu ifadeleri genellikle el-Buhârî böyle kullanmıştır. Dolayısıyla, buradan hareketle, el-Buhârî'nin, el-Karanî'nin rivâyet ettiği hadislerin alınmayacağı görüşünde olduğunu ifade etmek mümkün gözükmemektedir. es-Sehâvî'ye göre ise, yukarıdaki ifade, el-Buhârî dışındaki hadisçiler tarafından cerhin 6. mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sigadır. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadis, itibar için alınır. Araştırılması lazım ve hemen hüküm verilmemesi gerekir. Bu konuda bkz., Aydınlı, *Hadis İstihlaları Sözlüğü*, s. 58.

⁴ el-Buhârî, *et-Târîh*, II, 55.

⁵ I, 278.

⁶ IV, 19.

⁷ III, 556.

⁸ I, 219.

⁹ I, 25.

¹⁰ IX, 412.

¹¹ İbn Asâkir, *Târîh*, IX, 409; es-Suyûtî, *Cem'u'l-cevâmi'*, I, 7806.

¹² ez-Zehebî, *Siyer*, IV, 31.

- Uluslararası Veysel Karanî Ve Mânevî Kültür Mirâsımız Sempozyumu -

ez-Zehebî, hadisi rivâyet ettikten sonra senedindekilerin tam bilinmemesinden dolayı, bu hadisin tamamının münker olduğunu belirtmektedir. Mesela, hadisin sened zincirinde bulunan Ahmed b. Muâviye bilinmeyen birisidir.¹

Ebû Nuaym da *Hilye*'de bu rivâyetin bâtil bir rivâyet olduğunu belirtmektedir.²

3- Uveys el-Karanî, Hz. Ömer (r.a.) ile Hz. Ali'den (r.a.) onlar da Peygamber Efendimiz'den (s.a.v.) uzun bir rivayette bulunur. Bu rivayette, Allah'ın (cc) isimleri vesile edinilerek dua edilirse duanın kabul olacağı belirtilmektedir.³

Uveys el-Karanî'nin rivâyetlerine bakıldığı zaman bu rivâyetlerin temel hadis koleksiyonlarında yer almadığı görülecektir.⁴ Gerek birinci rivâyet ve gerekse ikinci rivâyetin sıhhati konusunda olumsuz kanaat belirtilmiştir.⁵ Üçüncü rivâyet hakkında bir değerlendirmeye rastlamasak da özellikle tabakât kaynaklarındaki Uveys el-Karanî'nin rivâyetleri hakkındaki yaklaşımları⁶ bizde şöyle bir izlenim oluşturmuştur: Uveys el-Karanî'nin rivâyetleri yoktur veya kendisine nispet edilen rivâyetlerin sıhhati konusu ciddi şüpheli gözükmektedir.

5. Uveys el-Karanî'nin Varlığı Etrafındaki Şüpheler

Uveys el-Karanî'nin varlığı etrafında bazı şüphelerin olduğu, hakkındaki rivâyetlerin zayıf veya hayal mahsulü olduğu ve tasavvuf çevrelerince üretildiği ile ilgili çeşitli iddialar bulunmaktadır. Bu iddialarla ilgili verilen cevaplar özellikle tabakât kaynaklarında mevcuttur. Dolayısıyla tabakât kitaplarında bulunan en önemli konu, Uveys el-Karanî hakkındaki rivâyetlerin zayıf olması, hatta varlığının bile inkâr edilmesi meselesidir.

el-Buhârî, Uveys el-Karanî ile ilgili rivâyetleri es-Sahîh'ine almamıştır. el-Buhârî es-Sahîh'ine rivâyetlerini almadığı Uveys el-Karanî ile ilgili mâlumâtı et-Târîhu'l-kebir'inde yer vermiştir.⁷ Ancak hakkındaki rivâyet senedlerinin zayıf olduğunu bildirmiştir. İmâm Mâlik ise, Uveys el-Karanî'nin varlığını kabul etmeme yoluna gitmiş, böyle bir şahsiyetin olmadığını iddia etmiştir.⁸

Kur'ân-ı Kerîm'den sonra İslâm'ın en sağlam kaynağının derleyicisi olan el-Buhârî, Uveys el-Karanî'nin yaşamış olduğunu kabul eder, ancak onunla ilgili rivâyetlerin senedlerinde bazı kusurlar olduğunu söyler ve onunla ilgili rivâyetlere es-Sahîh'inde yer vermezken, onun talebesi olan diğer sahîh müellifi Muslim ise, eserine onunla ilgili rivâyetleri almıştır. Diğer bazı hadis kaynaklarında da Uveys el-Karanî ile ilgili rivâyetlerin olması ve onun varlığının kabullenilmesi bu konudaki en önemli problematik yönü teşkil etmektedir.

Uveys el-Karanî'nin târihi bir şahsiyet olduğu ve hakkındaki hadislerin zayıf olmadığı, hakkında şüphe edilmesinin caiz olmadığı "tabakât" türü eserlerde vurgulanır. Tabakât kitaplarının

¹ ez-Zehebî, *Siyer*, IV, 31.

² II, 87.

³ Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 55; İbn Asâkir, *Târîh*, IX, 444; el-Beyhakî, *Şe'bu'l-îmân*, thk., Muhammed Saîd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1410, I, 523.

⁴ Muslim, *es-Sahîh*, 44, Fadâilu's-sahâbe, 224, (h. No: 2542), XI, 1968; Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, III, 481; el-Hâkim, *el-Mustedrek*, III, 455; Ebî Şeybe, *el-Musannef*, XII, 153;

⁵ ez-Zehebî, *Siyer*, IV, 30; Ebû Nuaym, *Hilye* II, 87; es-Suyûtî, *Cem'u'l-cevâmi'*, I, 7808.

⁶ el-Buhârî, *et-Târîh*, II, 55; İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kubra*, VI, 164; İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, I, 337.

⁷ el-Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, II, 55.

⁸ ez-Zehebî, *Mizân*, I, 129.

- Uluslararası Veysel Karanî Ve Mânevî Kültür Mirâsımız Sempozyumu -

hadis ilmindeki, dolayısıyla İslâm ilimlerindeki müstesnâ yerini muhafaza ettiği tartışmasızdır. İslâm âlimlerinin en çok itibar ettiği bu tabakât kitaplarına bakıldığı zaman, hepsi istisnasız Uveys el-Karanî'yi kabullenmişlerdir.¹

Bununla beraber müteber hadis kitaplarının şerhlerinde² Uveys el-Karanî ile ilgili bilgi bulunurken, hadis usulü kitaplarında,³ tefsir kitaplarında,⁴ hatta fıkıh kitaplarında⁵ da Uveys el-Karanî ile ilgili mâlumat bulunmaktadır.

Bu kadar farklı ilim dallarından farklı İslâm âliminin nerdeyse icmâ ettiği bir şahsiyetin varlığını tartışmak, hakkında şüphe duymak bizce yersiz gözükmektedir.

Akla şöyle bir soru gelmektedir: Bu kadar İslâm âliminin kabullendiği bir şahsiyeti muhaddis, fâkih, mezheb sahibi bir zat olan İmâm Mâlik, Uveys el-Karanî'yi niçin târihî bir şahsiyet olarak kabul etmeye yanaşmamaktadır? Kutub-i sitte'den dört sunen'de niçin herhangi bir mâlumât bulunmamaktadır?

Hemen şunu belirtmekte fayda vardır ki, hangi kitaba bakılırsa bakılsın her konudaki bütün rivâyetler her kitapta bulunmamaktadır. Belki o rivâyet, kitap sahiplerine ulaşmamıştır. Belki

¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 162; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 220; İbnu'l-Esir, *Usdu'l-ğâbe*, I, 96; ez-Zehabî, *Siyer*, IV, 32; a. mlf., *Mîzân*, I, 129; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 52.

² Her ne kadar el-Buhârî, Uveysel-Karanî ile ilgili rivâyetleri *es-Sahîh*'ine almamışsa da İslam âleminde *es-Sahîh* üzerine yazılan en meşhur şerhlerde bu konuda bilgiler bulunmaktadır. Bununla beraber diğer hadis kaynakları üzerine yazılan şerhlerde de benzer bilgiler vardır. Uveysel-Karanî ile ilgili bilgi bulunduran bazı meşhur şerhler şunlardır: İbn Hacer, *Fethu'l-bârî şerhu sahihi'l-Buhârî*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1379, XII, 302; Bedruddîn el-Aynî, *Umdetu'l-kârî şerhu sahihi'l-Buhârî*, yy., 2006, XXXV, 141; en-Nevevî, *el-Minhâc*, XVI, 94; Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm el-Mubârekfûrî Ebu'l-'Alâ, *Tuhfetu'l-ahvezî bişerhi câmi'i't-Tirmizî*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts., VI, 423; Muhammed b. Abdalbâkî b. Yûsuf ez-Zurkânî, *Şerhu'z-Zurkânî ale Muvattâi'l-İmâm-i Mâlik*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1411, II, 320; Abdulmuhsin el-Abbâd, *Şerhu suneni Ebi Dâvûd*, IV, 467; el-Kâdî Ebû'l-Fadl es-Subkî, *Meşâriku'l-envâr ale sihâhi'l-âsâr*, el-Mektebetu'l-Atikiyye, II, 126; el-Huseyn b. Mes'ûd el-Begâvî, *Şerhu's-sunne*, thk., Şuayb el-Arnâûd-Muhammed Zuheyr eş-Şâviş, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1983, XIV, 201; el-İmâm el-Hâfız Zeynuddîn Abdurraûf el-Munâvî, *et-Teysîr bişerhi'l-câmi'i's-sağîr*, Mektebetu'l-İmâmî's-Şâfi'i, Riyâd, 1988, I, 631; *Feydu'l-kadîr*, Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, I, 123; es-Siddîkî, *Delîlu'l-fâlihîn*; vs.

³ es-Suyûtî, *Tedribu'r-râvî*, II, 239; Tâhir el-Cezâirî ed-Dimeşkî, *Tevcihu'n-nazar ile usûli'l-eser*, Mektebetu'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, Halep, 1995, II, 629; Mahmud et-Tahhân, *Teysîru mustalahi'l-hadîs*, Mektebetu'l-Meârif, Kuveyt, ts., I, 109; Şemsuddîn Muhammed b. Abdurrahmân es-Sağâvî, *Fethu'l-muğîs*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Lübnân, 1403, III, 157; Ebû Amr Osmân b. Abdurrahmân eş-Şehrazûrî *Mukaddimetu İbni's-Salâh (Ulumu'l-hadîs)*, Mektebetu'l-Fârâbî, yy., 1984, I, 179; vs.

⁴ Muhammed b. Yûsuf, *Teysîru'l-bahri'l-muhîd*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, IV, 281; Muhammed Ebû Fadl el-Âlûsî, *Rûhu'l-me'âni*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ts., VI, 125; İsmâil Hakkî b. Mustafâ, *Teysîru rûhi'l-beyân*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, yy., ts., II, 251; Muhammed Reşid b. Ali Rîdâ, *Teysîru'l-menâr*, el-Heyetu'l-Mısıryye, Mısır, 1990, XI, 15; Mustafâ ez-Zuhaylî, *et-Teysîru'l-munîr*, Burhânuddîn Ebi'l-Hasan İbrâhîm b. Ömer el-Bikâ'i, *Nazmu'd-âdurar fi tenâsubi'l-âyâti ve's-suver*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1415, II, 92; Ebu'l-Muzaffer Mensûr b. Muhammed b. Abdulcebbâr es-Sem'ânî, *Teysîru'l-Kur'an*, thk., Yâsir b. İbrâhîm, Dâru'l-Vatan, Riyâd, IV, 1997; vs.

⁵ Farklı mezheplere mensup fâkihlerin eserlerinde, Uveys el-Karanî ile ilgili bilgi bulmak mümkündür. Farklı mezheplerden bazı kaynakların isimlerini şöyle örneklemek mümkündür: Hanefî mezheb; Kemâluddîn Muhammed b. Abdulvâhid es-Sivâsî, *Şerhu fethi'l-kadîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts., II, 424; İbn Âbidîn, *Şerhu tenviri'l-absâr*, Mâlikî mezhebi; Ahmed b. Ğanîm b. Sâlim en-Nefrâvî, *el-Fevâkihu'd-devânî ale risâleti İbn Ebi Zeyd el-Kayravânî*, thk., Rîdâ Ferhât, Mektebetu's-Sikâfeti'd-Diniyye, yy., ts., I, 315; Şâfi'î mezhebi; Şemsuddîn Muhammed b. Ebi'l-Abbâs er-Ramlî, *Nihâyetu'l-muhtâc ile şerhi'l-minhâc*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1984, III, 259; Ebû Bekr b. Muhammed Şetâ ed-Demyâtî, *Hâşiyetu i'ânetu't-tâlibîn*, yy., st., II, 342; Hanbelî mezhebi; Şemsuddîn el-Makdisî, *Kitâbu'l-Furû' ve me'e teshîhi'l-furû' liAlâiddîn Ali b. Suleymân el-Merdêvî*, thk., Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî, Muessesetu'r-Risâle, yy., 2003, IV, 319; Takyuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Abdulhalîm b. Teymiyye el-Harrânî *el-İhtiyârâtu'l-fikhiyye*, thk., Ali b. Muhammed b. Abbâs ed-Dimeşkî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1978, I, 450; vs.

- Uluslararası Veyssel Karenî Ve Mânevî Kültür Mîrâsımız Sempozyumu -

ulaşmıştır ancak kendi şartlarına uymadığı için kitabına almamıştır. Ya da Ahmet Yaşar Ocak'ın ifade ettiği gibi daha çok fıkıh kitabı hüviyetinde olan kitaplarda tarih, menâkib vs. ile ilgili rivâyetler bulunmamaktadır. Bu konuda Ocak, şöyle demektedir: “İmâm Mâlik, aslında eserini daha çok bir fıkıh kitabı hüviyetiyle kaleme aldığı için ahkâm hadislerinin dışındakileri bırakmıştır. Yine sadece ahkâm hadislerini alıp; tarih, menkıbe vs. ile ilgili olanları terk ettikleri için sünen sahiplerinin kitaplarında Uveys el-Karanî'ye ait hadislere rastlamamak belirtilen sebepler dolayısıyla gayet normaldir.”¹

Aynı zamanda iddia edildiği gibi Uveys el-Karanî, hayâlî bir şahsiyet değildir. Aynı zamanda Uveys el-Karanî, tasavvuf cereyanının yaygınlaşması sonucu ortaya çıkan/çıkarılan bir şahsiyet de değildir. Hayâlî şahsiyet demek, hadis ve diğer bütün kaynakları görmezlikten gelmek demek olur ki bu yaklaşım, İslâm dininin en önemli ilim dallarını ve önemli âlimlerini devre dışı bırakmak demektir. Bunca rivâyet ve mâlumâtın uydurulmuş olma ihtimali akla ve mantığa ters düştüğü kanaatindeyiz.

Tasavvuf kaynaklarında, Uveys el-Karanî ile ilgili belki daha detay bilgi bulunabilir. Bu Uveys el-Karanî hakkında şüphelenmeyi gerektirmez. Çünkü tasavvuf kitaplarından önce mevcut olan hadis kaynaklarında, Uveys el-Karanî ile ilgili rivâyetler vardır. Hadis kaynaklarında, Uveys el-Karanî ile ilgili rivâyetlerin bulunması,² Uveys el-Karanî ile ilgili rivâyetleri tasavvuf çevrelerince ortaya atılmıştır iddiasını boşa çıkarmaktadır.

Kısacası, Uveys el-Karanî'nin tarih boyunca şöhreti ve rivâyetlerinin şöhreti bu konuda şüpheyi ortadan kaldırmaktadır.³ Rivâyetler, kaynaklar, neredeyse bu konudaki icmâ, Uveys el-Karanî'nin varlığını ispatlar mahiyettedir.

Bununla beraber bazı kaynaklarda ve özellikle halk arasında anlatılanlar genel itibarıyla kaynak eserlerde bulunmamaktadır. Bu konuda çok mübalağa yapıldığı kanaatindeyim. Yani Uveys el-Karanî'nin varlığı konusunda şüphe edilmemesi gerekirken onun hakkında anlatılanların ekserisi bizce ilmî olmayıp abartılı gözükmektedir.

Sonuç:

Uveys el-Karanî, Yemen'nin Karan Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Karan, Murad kabilesinin bir koludur. Kaynaklarda Uveys el-Karanî'nin ailesi ile ilgili fazla detaylı bilgi bulunmamaktadır. Uveys el-Karanî'nin çok saygı gösterdiği bir annesi, amcasından söz edilirken “Âmir” isminde babasından da bahsedilmektedir.

Uveys el-Karanî, İslâm tebliğ edildikten sonra Müslüman olmuş, zâhidâne ve âbidâne bir hayat yaşamıştır. İnsanlar, Uveys el-Karanî'nin mânevî değerini bilmedikleri için, kendisiyle alay etmiş ve ona deli gözüyle bakmışlardır. Uveys el-Karanî de gerçek durumunu gizlemiş, ne zaman durumu anlaşılınca bulunduğu beldeyi terk etmiş başka yere gitmiştir.

¹ Ocak, *Veyssel Karenî*, s. 23.

² Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, III, 481; Muslim, *es-Sahîh*, 44, Fadâilu's-sahâbe, 223-224-225, (h. No: 2542); el-Hâkim, *el-Musnedrek*, II, 397; Ebî Şeybe, *el-Musannef*, XII, 153

³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 162; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 219; ez-Zehebî, *Siyer*, IV, 33; a. mlf., *Mizân*, I, 278; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 52.

- Uluslararası Veysel Karenî Ve Mânevî Kültür Mîrâsımız Sempozyumu -

Uveys el-Karanî, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) döneminde yaşamasına, çağdaşı olmasına rağmen kendisiyle görüşmemiştir. Uveys el-Karanî'nin Efendimiz (s.a.v.) ile görüşmemesinin sebebi, annesine bağlılığı ve sevgisi ile annesinden izin alamamasıdır. Uveys el-Karanî, Hz. Ömer'in (r.a.) halifeliği zamanında Medine'ye gelmiş ve Hz. Ömer (r.a.) ile görüşmüştür. Zaten Hz. Ömer de Uveys'i aramaktadır. Çünkü Hz. Ömer (r.a.), Efendimiz'in (s.a.v.) Uveys ile ilgili senâkâr sözlerini duymuştur. Uveys el-Karanî, Medine'den Kûfe'ye gidip oraya yerleşmiştir. Zâhid ve âbid hayatını orada da devam ettirmiştir.

Uveys el-Karanî, Peygamber Efendimiz'i (s.a.v.) göremediği için "sahâbi" olamamıştır. Ancak Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) zamanında yaşayıp Müslüman olduğu için kendisine "muhadram" denilmiştir. Bununla beraber gerek Efendimiz'in (s.a.v.) "Tâbiînün hayırlısıdır." sözü gerekse sahâbe ile görüşmesi sonucu Uveys el-Karanî'ye "tâbiîn" denilmiştir. Buna göre Uveys el-Karanî'ye, hem muhadram hem de tâbiîndir, denilmektedir.

Uveys el-Karanî ile ilgili bir çalışma yapmak amacıyla temel kaynaklara müracaat edilmiştir. Hadis ve tabakât kaynakları başta olmak üzere Uveys el-Karanî ile ilgili bilgiler derlenmiştir. Söz konusu bu kaynaklarda, Uveys el-Karanî ile ilgili rivâyetler bulunmaktadır. Hadis ve tabakât eserleri başta olmak üzere tarih ve tasavvuf eserlerinde de bu rivâyetleri görmek mümkündür. Dolayısıyla kaynaklar, bir takım rivâyetleri ittifakla nakletmiştir. Özellikle tabakât kaynaklarında Uveys el-Karanî hakkında şüpheye yer olmadığı ittifakla belirtilmiştir. Uveys el-Karanî'nin şöhreti ve rivâyetlerinin şöhreti bu konudaki şüpheleri izâle etmiştir.

Bibliyografya:

Aydınlı, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1978.

Efendioğlu, Mehmet, "Muhadramün," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1993, XXX, 395.

el-Beyhakî, Şe'bu'l-îmân, thk., Muhammed Saîd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1410.

el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *et-Târîhu'l-kebîr*, Mektebetu'l-İslâmiyye, Diyarbakır, ts.

el-Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâbü'rî; *el-Mustedrek ale's-sahîhayn*, thk., Mustafa Abdulkâdir Atâ, el-Kutubu'l-İlmiyye, I. bsk., Beyrut, 1411/1990.

el-Hâtib, Muhammed Accac, *Sünnetin Tespiti*, Yeni Akademi Yayınları, İstanbul, (Çev. Mehmet Aydemir), 2006.

el-İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh, *Hilyetu'l-evliyâ ve tabakâtu'l-asfiyâ*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, IV. bsk., Beyrut, 1405.

el-Kûfî, Ebû Bekr Abdillâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe, *el-Musannaf*, thk., Muhammed Avvâme, Dâru'l-Kible, Cidde, 2006.

el-Muttakî, Ali b. Husâmuddîn el-Hindî, *Kenzu'l-ummâl*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1993

en-Nîsâbü'rî, Muslim b. el-Haccâc Ebu'l-Hasanî'l-Kuşeyrî, *Sahîhu Muslim*, Fadâilu's-Sahâbe, 224, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

Erul, Bünyamin, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*, TDV Yayınları, Ankara, 2001.

eş-Şeybânî, Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed, *el-Musned*, Dâru Sadır, Beyrut, tarihsiz: ts.

- Uluslararası Veysel Karenî Ve Mânevî Kültür Mirâsımız Sempozyumu -

ez-Zehbî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed, *Mizânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, thk., Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Beyrut, ts.

_____, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, thk., Şuayb el-Arnâvût – Huseyn el-Esed, VII. bsk., Risale, Beyrut, 1990.

İbn Asâkir, Ebu'l-Kasım Ali b. el-Hasan, *Târîhu Dimeşk*, İhyâu Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1987.

İbn Hacer, Şihâbuddîn Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, Matbatu's-Sade, Beyrut, 1328.

_____, *Tehzîbu't-tehzîb*, Dâru'l-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.

İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1996.

İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakât'ul-kubrâ*, thk., ali Muhammed Ömer, Mektebetu'l-Hancı, Kahire, 2001.

İbu'l-Esîr, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, *Ustu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1989.

Komisyon, *Dini Terimler Sözlüğü*, Meb Yayınları, Ankara, 2009.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Sûfilik Geleneğinin Efsânevî Öncüsü Veysel Karenî ve Uveysilik*, Dergâh Yayınları, 2. bsk., İstanbul, 2002.

Uğur, Mucteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları (TDV), Ankara, 1992.

Ulu, Arif, *Tâbiûnun Sünnet Anlayışı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2006.

Yardım, Ali, *Hadis 1-2*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1992.

- Uluslararası Veysel Karenî Ve Mânevî Kültür Mîrâsımız Sempozyumu -

Ocak, Ahmet Yaşar, *Sûflîlik Geleneğinin Efsânevi Öncüsü Veysel Karenî ve Uveysîlik*, Dergâh Yayınları, 2. bsk., İstanbul, 2002.

Uğur, Mucteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları (TDV), Ankara, 1992.

Ulu, Arif, *Tâbiûmun Sünnet Anlayışı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2006.

Yardım, Ali, *Hadis 1-2*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1992.